

KS. ZBIGNIEW WIT

STRUKTURA CELEBRACJI W LITURGII MSZALNEJ

Konstytucja o liturgii Soboru Watykańskiego II stwierdza, że „nikomu, choćby nawet był kapłanem, nie wolno na własną rękę niczego dodawać, ujmować lub zmieniać w liturgii”, a prawo kierowania sprawami liturgii należy do Stolicy Apostolskiej, Konferencji Biskupów oraz Biskupa miejsca (nr 22). Minione dwadzieścia lat realizacji soborowej odnowy liturgicznej w Polsce wprowadziło wiele nieprawidłowości, a nawet błędów. Fakt wprowadzenia do liturgii nowego *Mszалу Rzymskiego dla diecezji polskich* skłania do refleksji na ten temat.

Wiele zagadnień podjętych w niniejszej prezentacji to podstawowe i znane zasady Kościoła, ale ze względu na spotykane błędy czy przekreślenia, dobrze będzie przypomnieć obowiązujące wszystkich zasady normatywne, jak również uzmysłowić niewykorzystany często potencjał możliwości dostosowań duszpasterskich w liturgii. Ograniczymy się przy tym do samej struktury celebracji w liturgii mszalnej zwracając uwagę jedynie na funkcję celebransa z pominięciem posługujących i ich czynności.

1. OBRZĘDY WSTĘPNE

Kapłan ubrany w szaty liturgiczne zasypuje kadzidło, poprzedzany przez ministrantów i lektorów w strojach liturgicznych¹ udaje się do

¹ Porządek takiej procesji uzależniony będzie od liczby i jakości posługujących w parafii. Najbardziej okazała jest procesja, gdy udają się w niej w następującym porządku: turyferariusz, krucyfer i dwóch akolitów, ministranci, lektorzy, lektor z Ewangelia, celebrans. Por. OWMR nr 82; *Caeremoniale episcoporum*, nr 128.

ołtarza przechodząc, o ile to możliwe, w uroczystej procesji przez środek zgromadzenia, które wykonuje w tym czasie pieśń na wejście (por. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego* (OWMR) nr 25 - 26, 83). Po przyjsciu do prezbiterium okazuje należną cześć ołtarzowi — przez głęboki ukłon lub przez przyklęknięcie jeśli znajduje się *Sanctissimum* — wchodzi po stopniach i całuje ołtarz, opieranie dłoni na mensie ołtarza nie jest konieczne². Udaje się do miejsca przewodniczenia — fotela — i po zakończeniu śpiewu, zwrócony do wiernych, czyni znak krzyża, pamiętając że jest to najkrótsze wyznanie wiary w Tróję Przenajświętszą. Po odpowiedzi pozdrawia zgromadzonych jedną z uprzednio wybranych formuł (np. *Pan z wami*, itp.). Teraz, otrzymawszy odpowiedź, krótkimi słowami wprowadza w treść sprawowanej liturgii, a następnie kieruje wezwaniem-zachęte do aktu żalu. Może to być spowiedź powszechna, inna z formuł aktu żalu zamieszczonych w *Mszale rzymskim* lub też formuła ułożona specjalnie, na wzór podanych w *Mszale*. Na zakończenie należy odmówić zawsze *Niech się zmiłuje nad nami*. Względny duszpasterskie powinny decydować o wyborze formuły aktu pokuty. Episkopat nie wypowiedział się co do śpiewu odpowiednich pieśni w miejsce aktu pokuty, który opuszcza się po liturgicznej procesji poprzedzającej mszę św., lub niedzielnym pokropieniu wodą święconą, a także w Środę Popielcową, gdyż jego miejsce zajmuje wówczas posypanie popiołem. W zależności od tego jaką formułę aktu pokuty zastosowano, odmawia się teraz albo nie odmawia *Panie zmiłuj się*.

Chwała na wysokości Bogu intonuje kapłan stojąc na tym samym miejscu, a gdyby ze względów muzycznych było bardziej wskazane, może to uczynić ktoś inny, np. kantor lub organista. Po skończonym hymnie mówi, ze złożonymi rękami, *Módlmy się*, zachowuje przez pewien czas milczenie i dopiero odmawia modlitwę dnia³, na którą wierni odpowiadają *Amen*. Wszyscy z celebransem siadają.

² Jeśli jest okadzenie to pozostając na miejscu zasypuje kadzidło (opuszcza błogosławieństwo) i okadza ołtarz obchodząc go dokoła. Krzyż okadza się potrójnym ruchem w momencie przechodzenia przed nim. Po okadzeniu udaje się na miejsce przewodniczenia.

³ Zakończenia modlitw w nowym *Mszale* brzmią:

Długie zakończenia modlitw:

- modlitwa zwrócona do Ojca: *Przez naszego Pana, Jezusa Chrystusa, Twojego Syna, + który z Tobą żyje i króluje w jedności Ducha Świętego, = Bóg, przez wszystkie wieki wieków;*
- modlitwa zwrócona do Ojca, lecz na jej końcu jest wspomniany Syn: *Który z Tobą żyje i króluje w jedności Ducha Świętego, = Bóg, przez wszystkie wieki wieków;*
- modlitwa zwrócona do Syna: *Który żyjesz i królujesz z Bogiem Ojcem w jedności Ducha Świętego, = Bóg, przez wszystkie wieki wieków.*

Krótkie zakończenia modlitw:

- *Przez Chrystusa, Pana naszego;*
- *Który żyje i króluje na wieki wieków;*
- *Który żyjesz i królujesz na wieki wieków.*

2. LITURGIA SŁOWA

Jeśli kapłan uzna to za stosowne, może zrobić krótkie wprowadzenie przed wszystkimi czytaniem lub przed każdym z nich, szczególnie gdy są trudne. Lektor, lub w ostateczności celebrans, udaje się na ambonę i czyta wyraźnie, głośno i z godnością I czytanie. Warto przypomnieć, że chociaż przed czytaniem umieszczono tytuł tekstu, który uwypukla główną myśl czytania i wskazuje na związek między czytaniem tej samej mszy, to jednak tytuł ten, wydrukowany kursywą, nie jest przeznaczony do głośnego odczytania w kościele, lecz ma ułatwić orientację przygotowującemu komentarz lub homilię⁴. Natomiast zawsze czyta się „nagłówek określający pochodzenie księgi”. Na zakończenie czytania dodaje się: *Oto słowo Boże*, na które wierni odpowiadają *Bogu niech będą dzięki*.

Po lekcji następuje psalm responsoryjny, którego treść związana jest z czytaniem, dlatego nie wolno go nigdy opuszczać lub zastępować jakąkolwiek pieśnią⁵, ale zawsze trzeba odśpiewać lub przynajmniej odczytać w całości. Wykonawcą jego jest psalterzysta, zespół śpiewaczy lub sam lektor. Rozpoczyna się go refrenem, który wierni powtarzają po wykonaniu poszczególnych zwrotek, jak to jest zaznaczone w lekcjonarzu.

Drugie czytanie wykonuje się podobnie, a jeśli go nie ma, to bezpośrednio po psalmie responsoryjnym śpiewa się *Alleluja*. Kantor lub zespół wykonuje aklamację, wierni ją powtarzają (wielość powtarzania uzależniona jest od melodii), a następnie wykonuje się wiersz przed Ewangelią, po czym wszyscy znów powtarzają aklamację. Jeśli zaś śpiew przed Ewangelią nie jest śpiewany, to można go w ogóle opuścić⁶, co nie oznacza konieczności, tylko dowolność. W czasie jego wykonywania wszyscy wstają, celebrans zwrócony do ołtarza pochyła się głęboko, odmawia po cichu *Oczyść Panie*⁷ i podchodzi do ołtarza, jeśli złożono na nim Ewangeliarz, bierze go i udaje się na ambonę, gdzie ze złożonymi rękami poz-

⁴ *Lekcjonarz mszalny. Wprowadzenie*, t. I, Poznań 1972, nr 21; Przepisy wykonawcze Episkopatu Polski do Instrukcji Kongregacji do spraw Sakramentów i Kultu Bożego *Inaestimabile donum* 3 IV 1980, CzWD 55 (1981), s. 107 - 114, nr 1, 1.

⁵ Przypominają o tym wszystkie dokumenty odnowy soborowej. Por. OWMR nr 36, 91; *Lekcjonarz mszalny*, nr 25; *Inaestimabile donum*, nr 2; Przepisy wykonawcze, nr VII; Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II nr 13 stwierdza: „nie wolno zastępować pieśniami nawet mającymi *imprimatur* władzy kościelnej”.

⁶ Por. *Lekcjonarz mszalny*, nr 29.

⁷ Jeśli jest odpowiednia liczba usługujących to dwaj ministrowie — turyferariusz i nawikulariusz — podchodzą do celebransa, ten zasypuje kadzidło, błogosławi je w milczeniu oraz odmawia jak wyżej *Oczyść Panie*. W tym czasie dołączają akolici i procesjonalnie w następującym porządku: akolici, turyferariusz z kadzidłem i nawikulariusz, a na końcu celebrans lub diakon, udają się na ambonę. Por. OWMR nr 93.

drawia wiernych słowami *Pan z wami* oraz kreśli znak krzyża na księdze, czole, ustach i sercu wypowiadając równocześnie: *Słowa Ewangelii według*⁸. Tekst Ewangelii odczytuje ze złożonymi rękami. Na końcu mówi *Oto słowo Pańskie* i po aklamacji całuje księgę Ewangelii wypowiadając po cichu *Niech słowa Ewangelii zgładzą nasze grzechy* (OWMR nr 95). Homilia jako integralna część liturgii (OWMR nr 9, 41) powinna mieć miejsce na każdej mszy z udziałem ludu, a „zwykle powinien ją głosić kapłan celebrujący” (OWMR nr 42, 165). Dlatego stała praktyka głoszenia homilii przez innego kapłana jest nie do przyjęcia w świetle odnowionej liturgii, chociaż w pewnych okolicznościach może ją głosić inny kapłan lub diakon, jednak nie jest ona zadaniem ludzi świeckich⁹. Po homilii można przez chwilę zachować milczenie. Jeśli ma ono miejsce wszyscy siadają.

Wstęp do modlitwy wiernych należy zawsze do celebransa, który wówczas stoi z rękami złożonymi na miejscu przewodniczenia lub na ambonie¹⁰. Wezwania wypowiada diakon, kantor, lektor, może także śpiewać schola¹¹, a w ostateczności sam celebrans. Modlitwę końcową odmawia lub śpiewa kapłan z tego samego miejsca, co Wstęp, w postawie oranta, czyli mając ręce rozłożone¹².

3. PRZYGOTOWANIE DARÓW

Po modlitwie wiernych diakon, akolita lub ministranci przygotowują ołtarz. Rozkładają korporał, stawiają mszał, przynoszą kielich, puryfikaterz, chleb i wino. W tym czasie powinno się też przygotować (w osobnych puszkach lub w odpowiednio głębokiej patenii) chleb — komuni-kanty dla wiernych, aby mogli przyjąć Komunię św. „z Hostii konsekrowanych podczas tej Mszy, w której uczestniczą” (OWMR nr 56 h). Celebrans może w tym czasie siedzieć. Jeśli nie ma odpowiednich usługujących, wówczas po zakończeniu modlitwy wiernych kapłan udaje się do ołtarza, sam rozkłada korporał, bierze w obie ręce chleb i trzymając go „nieco — *aliquantulum*” uniesiony nad ołtarzem odmawia po cichu *Błogostawiony jesteś Panie, Boże Wszechświata*, a gdy nie wykonuje się

⁸ Teraz okadza się księgę Ewangelii jeśli celebransowi towarzyszy turyferariusz. Por. OWMR nr 95; *Caeremoniale episcoporum*, nr 141.

⁹ R. Cabie, *L'Eucharistie*, w: A.G. Martimort, *L'Eglise en priere*, t. II, Paris 1983, s. 83.

¹⁰ OWMR nr 99. Por. „Episcopus ad cathedram, manibus iunctis, monitiones fideles invitatur ad orationem universalem”, *Caeremoniale episcoporum*, nr 144.

¹¹ Por. *Przepisy wykonawcze*, nr 105; OWMR nr 47, 151.

¹² „Postremo Episcopus, manibus extensis, precatationem oratione concludit”, *Caeremoniale episcoporum*, nr 144.

żadnego śpiewu, modlitwę odmawia się głośno, wierni zaś włączają się aklamacją *Błogosławiony jesteś, Boże, teraz i na wieki*. Po tej odpowiedzi składa patenę na korporale i przygotowuje wino. Rubryki nie podają, gdzie kapłan to czyni, dlatego można pozostać przy dotychczasowej praktyce (z boku ołtarza). Wlewając trochę wody do kielicha odmawia *Daj nam, Boże*, i jeśli trzeba wyciera go, a następnie stojąc na środku ołtarza unosi kielich nieco nad ołtarzem i odmawia modlitwę, jak to wyżej omówiono. Potem stawia kielich na ołtarzu. Bardziej zasadne wydaje się ustawienie darów w linii poziomej w stosunku do celebransa i wiernych, aby mogli je lepiej widzieć. Palki nie musi używać, chyba że jest to wskazane. Po złożeniu kielicha stojąc na środku pochyla się głęboko i ze złożonymi rękami mówi cicho *Przyjmij nas, Panie*. Rubryki nie nakazują opierać rąk na ołtarzu. Jeśli używa się kadzidła, kapłan zasypuje turibulum, błogosławi w milczeniu i okadza najpierw potrójnym ruchem złożone dary, potem krzyż i wreszcie ołtarz — obchodząc go dokoła — okadza pojedynczymi rzutami. Krzyż okadza, gdy przechodzi przed nim. Jeśli ołtarz znajduje się przy ścianie najpierw okadza prawą, potem lewą stronę¹³. Oddawszy kadzielnicę diakonowi lub ministrantowi staje obok ołtarza, gdzie jest okadzany potrójnym rzutem, po czym umywa ręce odmawiając po cichu *Obmyj mnie, Panie*. Chodzi tu o obmywanie rąk — *lavat manus*, a nie koniuszków palców, dlatego należy uwzględnić czystość wykonywanych gestów mycia i wycierania. Słowa modlitwy nie wyprzedzają czynności, ale towarzyszą jej, dlatego odmawia je dopiero z chwilą rozpoczęcia czynności. Po wytarciu rąk wraca na środek ołtarza i zwrócony twarzą do wiernych mówi *Módlcie się*, rozkładając i składając ręce. Po odpowiedzi wiernych, znajduje w mszale modlitwę nad darami i odmawia ją z rozłożonymi rękami kończąc zależnie od treści: *Przez Chrystusa, Pana naszego, Który żyje i króluje na wieki wieków* lub *Który żyjesz i królujesz na wieki wieków*, czyli zawsze krótkim zakończeniem. Podczas konkluzji składa ręce, a po odpowiedzi *Amen* znajduje prefację. Może też skierować do wiernych krótkie wprowadzenie, a po nim rozkładając ręce w geście pozdrowienia mówi *Pan z wami*, następnie podnosząc je do góry kontynuuje *W górę serca* i mając rozłożone ręce wypowiada *Dzięki składajmy* a następnie cały tekst prefacji. Na końcu składa ręce i mając je złożone śpiewa lub recytuje z ludem *Święty*. Rubryka *cantans vel clara voce dicens*¹⁴ wskazuje na pierwszeństwo śpiewu przed recytacją. Dopiero po zakończeniu aklamacji znajduje wybraną modlitwę Eucharystyczną, rozkłada ręce w geście i postawie oranta, odmawia głośno i powoli tekst kanonu.

¹³ OWMR nr 236; *Caeremoniale episcoporum*, nr 91 - 93.

¹⁴ MROM nr 27.

4. MODLITWA EUCHARYSTYCZNA

Kapłan każdą modlitwę Eucharystyczną rozpoczyna, gdy wierni skończą śpiew *Święty* i nastąpi wyciszenie. Rozkłada ręce i zrozumiale odmawia przepisane modlitwy. W Kanonie rzymskim jest to *Ojciec nieskończenie dobry*. Po słowach *Pana naszego* składa ręce i jednym wyraźnym znakiem krzyża błogosławi chleb i kielich mówiąc: *i pobłogosławił + te święte dary ofiarne. Ordo Missae* nie określa pozycji lewej ręki, dlatego można sądzić, że wolno ją oprzeć na ołtarzu lub złożyć na piersi, nie ma też konieczności składania rąk po znaku krzyża i od razu rozłożywszy ręce celebrans podejmuje dalsze słowa modlitwy *Składamy je Tobie* wymieniając imię Papieża i Biskupa. Modlitwę *Wspomnienie za żywych* kontynuuje bez zmian wymieniając, jeśli zachodzi taka potrzeba, imiona tych, w intencji których ofiarowana jest Najświętsza Ofiara, po czym składa ręce i modli się chwilę po cichu. Następnie rozkłada ręce i odmawia ją dalej. Wybiera własne *Communicantes*, w którym może opuścić słowa umieszczone w nawiasie¹⁵, ale nie należy tego czynić w dniu, w którym wspomina się w liturgii danego Świętego. Wskazaniem wydaje się, aby celebrans robił małe przerwy pomiędzy modlitwami i w ten sposób je oddzielił. Po słowach *dołącz do grona swoich wybranych* modlitwy *Prosimy Cię, Boże, przyjmij łaskawie* składa ręce i czeka chwilę, aż ministrant da znak dzwonkiem, a wierni uklękną. Odkrywa, jeśli potrzeba, kielich i puszkę, gdy kościół wyciszy się wyciąga dłonie i trzymając je nad darami mówi *Prosimy Cię, Boże, uświęć tę ofiarę*¹⁶. Rubryki nie mówią nic, czy ręce mają być złączone kciukami, czy też mogą być od siebie oddalone, dlatego obie wersje należy uznać za poprawne. Po słowach *Jezusa Chrystusa* składa ręce i „starannie i godnie”¹⁷ wypowiada opis ustanowienia. Stojąc wyprostowany, trzyma ręce złożone i mówi *On to w dzień przed męką* — bierze chleb kciukiem i wskazującym palcem obu rąk, trzyma nieco uniesiony nad ołtarzem i stojąc na słowa *podniósł oczy ku niebu* kieruje wzrok ku górze, czyli lekko podnosi głowę i oczy, a po słowach *i rozdawał swoim uczniom, mówiąc* pochyla się lekko trzymając hostię uniesioną nad ołtarzem. Słowa Pańskie (konsekracji) wypowiada bez zbytniego zwalniania, podkreślania i niepotrzebnego wysiłku. *Distincte et aperte* nie oznacza przesadnie. Następnie podnosi Ciało Pańskie i podtrzymując przez chwilę na wysokości ust ukazuje ludowi, a później składa Je na patenie i przykłęka. Zwyczajowo

¹⁵ Chodzi tutaj o imiona Świętych tej modlitwy, jak również w *Nobis quoque* po przeistoczeniu oraz zakończenia *Przez Chrystusa Pana naszego*.

¹⁶ Por. *Obrzędy Mszy świętej*, nr 61; „si calix et pyxis cooperiuntur, diaconus ante epiclesim ea discooperit”, *Caeremoniale episcoporum*, nr 155.

¹⁷ *Obrzędy Mszy świętej*, nr 62.

trzymamy wtedy ręce na ołtarzu, ale wyrażenie *genuflexus adorat* nie wyklucza przyklęknięcia adoracyjnego ze złożonymi rękami (Missa'e Romanum Ordo. Missae (MROM) nr 91). Stojąc z rękami złożonymi rozpoczyna *Podobnie po wieczerzy*, teraz bierze kielich (może to uczynić w sposób następujący: prawą ręką chwyta kolumnę, a lewą podstawę, lub czasę bierze w obie dłonie) i trzymając go lekko uniesiony nad ołtarzem kontynuuje aż do *i podał swoim uczniom, mówiąc* pochyla się lekko, trzymając kielich w tej samej pozycji wypowiada Słowa Pańskie jak poprzednio, potem „ukazuje — *ostendit*” (MROM nr 92) Krew Pańską, składa ze czią na korporale i przyklęka. Wszystkie słowa i czynności należy wykonywać z godnością, gdyż przez nie „spełnia się ofiara, którą sam Chrystus ustanowił w czasie Ostatniej Wieczerzy, gdy złożył w ofierze swoje Ciało i Krew pod postaciami chleba i wina” (OWMR nr 55 d). Zwyczajowo przykrywamy kielich palką i trzeba to raczej zrobić po przyklęknięciu, jak czyni to diakon podczas *Missa stationalis*¹⁸.

W czasie aklamacji po przeistoczeniu, nie ma obowiązku klęczeć, a rozporządzenie Episkopatu Polski które podaje, że „Wszyscy powinni stać podczas modlitwy nad darami — aż do zakończenia Mszy św.” oraz, że „Klęczą podczas konsekracji i podniesienia”¹⁹ sugeruje raczej postawę stojącą. W związku z tym należy odczekać chwilę, aż wierni powstaną i zapanuje cisza. Celebrans stoi ze złożonymi rękami i w odpowiednim czasie mówi: *Oto wielka tajemnica wiary*. Wykonywanie w tym czasie jakichkolwiek gestów wskazujących, należy uznać za niesłuszne, gdyż cała liturgia mszalna stanowi *mysterium fidei*. Jeśli po aklamacji jakaś część wiernych podnosiłaby się dopiero z klęczek należy odczekać i po chwili rozpocząć z rozłożonymi rękami modlitwy po przeistoczeniu. Łączenie w tym czasie palców: kciuka i wskazującego nie jest przewidziane w rubrykach i kapłan trzyma dłonie wyprostowane. Na modlitwę *Pokornie Cię błagamy* składa ręce i pochyla się głęboko przed ołtarzem, więc nie opiera palców o mensę ołtarza, pozostaje tak aż do *Najświętsze Ciało i Krew Twojego Syna*, po czym wyprostowuje się i w czasie wypowiedzenia słów *otrzymali obfite błogosławieństwo i łaskę* czyni znak krzyża i składa ręce.

Zmarłych wspomina z rozłożonymi rękami i jeśli uzna to za stosowne — wymienia ich imiona. Rubryka podaje *Commemoratio pro defunctis* (MROM nr 97) w liczbie mnogiej, podobnie brzmi tekst modlitwy eu-

¹⁸ „Post consecrationem diaconus calicem et pyxidem, pro opportunitate, denuo cooperit”, *Caeremoniale episcoporum*, nr 155.

¹⁹ Zarządzenie Konferencji Biskupów Polskich w sprawie pewnych szczegółów *Obrzędy Mszy świętej*, które zostały zlecone Konferencjom Biskupów do zdecydowania, CzWD 44 (1970), s. 224 - 226, nr 3; por. Komunikat Biskupów Polskich w sprawie przestrzegania szczególnych przepisów, dotyczących obrzędów Mszy świętej, których sformułowanie i wydanie zostało zlecone konferencjom biskupim, CzWD 49 (1975), 68 - 71, nr 1.

charystycznej *famulorum famularumque tuarum N. et N.* zdaje się przemawiać za możliwością wypowiedzenia kilku imion, pamiętając jednak, że nie jest to miejsce na tzw. „wypominki”, gdyż specjalne wezwanie modlitwy powszechnej może uwzględniać wszystkie imiona²⁰. Pozostałe dwie anafory II i III podają wprawdzie *In Missis pro defunctis addi potest* (MROM nr 107, 116) liczbę mnogą, ale formuła modlitewna *famuli tui* — czy — *famulae tuae* jest w liczbie pojedynczej. Podobnie traktują rubryki wprowadzenie ogólne do mszału używając określenia „jakiegoś zmarłego” czy „za zmarłego” (OWMR nr 322 bc), co skłania do tego, by ograniczyć liczbę wymienianych imion zmarłych w kanonie mszalnym. Tym bardziej, że nazwa „*oratio fidelium* — wypominki” stosowana jest często zamiennie i tam można uwzględnić ich imiona. Możliwość wspomnienia zmarłych dozwolona jest nie tylko podczas mszy żałobnych, ale w każdej, którą aplikuje się za zmarłych²¹. Trzeba jednak zachować dużą ostrożność i roztropność i raczej pozostać przy ogólnej formule: *o sługach i służebnicach swoich*²² niż spowodować zgorzienie wiernych. Po słowach *i śpią w pokoju* celebrans składa ręce modląc się przez chwilę w milczeniu za zmarłych, potem kontynuuje modlitwę, by po słowach *udział w Twojej radości, światłości i pokoju* złożyć ręce. Mówiąc *Również nam, sługom Twoim* uderza się prawą ręką w piersi, a lewą może położyć na piersi, podobnie jak czyni to w czasie aktu pokuty. Po słowach *dzięki Twojemu przebaczeniu* składa ręce i mówi *Przez Chrystusa (...)* *nam ich udzielasz*. Teraz odkrywa kielich, jeśli był przykryty, bierze go do prawej ręki, a lewą dłonią podtrzymuje patenę i podnosi obie święte postacie mówiąc *Przez Chrystusa (...)* *przez wszystkie wieki wieków* trzymając je wysoko, a opuszcza dopiero po aklamacji *Amen* i składa z czcią na ołtarzu.

Trzeba jeszcze zaznaczyć, że w tej Modlitwie Eucharystycznej wolno śpiewać od *Prosimy Cię, Boże, uświęć tę ofiarę* aż do modlitwy *Racz wejrzeć* włącznie oraz końcową doksologię (OWMR nr 178)²³.

Modlitwę Eucharystyczną II kapłan zaczyna z rozłożonymi rękami; po pierwszym zdaniu składa je, a gdy nastanie cisza wyciąga nad chlebem i winem, jak to wyżej opisano, odmawia *Uświęć zatem te dary łaską Ducha Twojego* ponownie składa ręce i wypowiadając słowa modlitwy czyni nad darami duży znak krzyża. Następnie wypowiedziawszy *On to, gdy dobrowolnie wydał się na mękę*, bierze rękami hostię, unosi ją nieco nad ołtarzem i kontynuuje bez zmian wydarzenie Wieczernika. Imię Papieża

²⁰ Por. *Wspólna modlitwa wiernych* („Wypominki”), *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 18 (1965), s. 211 - 256.

²¹ „*Ergo peculiaris embolismus pro defunctis adhiberi potest in quacumque Missa, quae pro aliquo defuncto celebratur vel in qua de eo peculiaris memoria fit*”, *Documentorum explanatio, Notitiae* 1 (1965), s. 325.

²² *Obrzędy Mszy świętej*, nr 68.

²³ Por. *Melodia Modlitw Eucharystycznych, Obrzędy Mszy świętej*, s. 150 - 163.

i Biskupa wymienia się dopiero w modlitwie po przeistoczeniu według formuły omówionej wyżej. W tej anaforze mszalne wolno również śpiewać począwszy od *On to, gdy dobrowolnie* aż do zakończenia modlitwy *Wspominając śmierć*, a także wolno śpiewać końcową doksologię (OWMR nr 182).

Modlitwa Eucharystyczna III w przebiegu celebracji zgodna jest z rytmem, jaki zachowuje się przy korzystaniu z II-go kanonu. Trzeba tylko uwzględnić drobne odchylenia. Dotyczy to modlitwy *Pokornie błagamy Cię, Boże*, w której, po błogosławieństwie darów chleba i wina, oraz wypowiedzeniu słów *Syna Twojego, Pana naszego Jezusa Chrystusa* celebrans składa ręce i kończy ją ze złożonymi rękami. W modlitwie *Niech On nas uczyni* należy wymienić imię Świętego, którego święto lub wspomnienie obchodzi się tego dnia, lub jest patronem miejsca, diecezji, kraju, zgromadzenia zakonnego²⁴ lub Świętego, którego imię jest tytułem kościoła. Formuła *Sancto diei vel patrono*²⁵, zachowując liczbę pojedynczą, wskazuje, że nie chodzi w tym miejscu o propagowanie kultu Świętych, ani o przejawy indywidualnej pobożności, ale o cześć liturgiczną. Trzeba w tym miejscu przypomnieć rozporządzenie Stolicy Apostolskiej:

„co się tyczy obchodu liturgicznego, to przysługuje on tylko patronom wybranym i ustanowionym zgodnie z dawnym zwyczajem lub też uznanym na mocy niepamiętnej tradycji. Natomiast innym, nazwanym patronami w szerszym tego słowa znaczeniu i ustanowionym tylko przez wzgląd na samą pobożność, nie przysługuje żadne specjalne prawo do czci liturgicznej”²⁶.

W tej modlitwie Eucharystycznej wolno śpiewać *On bowiem tej nocy*, słowa ustanowienia, *Wspominając Boże* i doksologię końcową (OWMR nr 186).

Modlitwa Eucharystyczna IV zachowuje wszystkie dotychczasowe gesty i w swojej zewnętrznej strukturze, poza długością modlitw, jest taka sama jak omówiona *III Modlitwa Eucharystyczna*. Wolno w niej śpiewać następujące części *Kiedy nadeszła godzina, Podobnie wziął kielich, Obchodząc dzisiaj* oraz doksologię końcową (OWMR nr 190).

5. RYT KOMUNII ŚW.

Obrzęd Komunii św. rozpoczyna się wezwaniem do *Modlitwy Pańskiej*. Celebrans stojąc w rękami złożonymi korzysta z formuły podanej w mszale lub własnymi słowami kieruje zachętę do wiernych, przy czym

²⁴ Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego o rewizji kalendarzy partykularnych oraz własnych formularzy oficjów i Mszy zwraca uwagę, aby czczony był tylko jeden patron główny, a inni dawniej ustanowieni, jako tak zwani drugorzędni, nie powinni być czczeni jako patroni, Instrukcja, nr 31 - 33, CzWD 48 (1974), s. 235.

²⁵ MROM nr 114.

²⁶ Instrukcja, jw. nr 29.

rozkłada ręce i wszyscy — razem z kapłanem — odmawiają lub śpiewają *Ojciec nasz*. Zachowując tę samą postawę wykonuje embolizm, kończąc go składa ręce, a wierni odpowiadają *Bo Twoje jest królestwo*. Następnie kapłan rozłożywszy ręce głośno odmawia lub śpiewa *Panie Jezus Chryste*, a po słowach *i umacniaj w jedności*, składa ręce. Otrzymawszy odpowiedź ruchem ofiarującym ku wiernym — rozkłada i składa ręce przekazując im pokój, wierni odpowiadają *I z duchem twoim* a kapłan może zachęcić wiernych do przekazania sobie znaku pokoju. Należy tu zaznaczyć, że zarówno wersja łacińska *pro opportunitate*²⁷ jak i polska „jeśli okoliczności za tym przemawiają” jest w formie fakultatywnej²⁸ a nie imperatywnej, i tak też ujmuje to Episkopat Polski gdy pisze „Przekazywanie znaku pokoju nie jest obrzędem obowiązkowym, lecz zależnym od okoliczności”²⁹. Sposób przekazywania znaku pokoju należy również do Konferencji Episkopatu (OWMR nr 56 b), która potwierdziła w 1980 r. wcześniejsze ustalenia, że „Znak pokoju przekazuje się u nas jak dotąd skłonem głowy w kierunku najbliższych uczestników Mszy św. z jednej i z drugiej strony z tym, że na przyszłość należy opuszczać słowa: *Pokój nam wszystkim*, słowa te bowiem w wielu okolicach stały się aklamacją głośną, co według wyjaśnienia Kongregacji jest niedopuszczalne”³⁰. Rubryka „Kapłan udziela pocałunku pokoju diakonowi lub ministrantowi” zachęca, by stosować to zawsze, a szczególnie, gdy przy ołtarzu spełniają swoje funkcje lektorzy i starsi ministranci. Komunikat Episkopatu z 1974 r. nakazuje, by osoby duchowne udzielały sobie znaku pokoju przez nałożenie rąk na przedramiona przyjmującego wraz ze słowami *Pokój tobie* i odpowiedzi *I z duchem twoim*. Natomiast „Innych znaków pokoju, a w szczególności podawania sobie ręki nie należy wprowadzać”³¹. Tak więc w świetle obowiązujących norm prawa liturgicznego w Polsce pozostaje nam grzecznościowe skinienie głowy, tradycyjny sposób znaku pokoju duchowieństwa, lub całkowita rezygnacja z niego, co ze względów duszpasterskich byłoby jeszcze większym złem niż podawanie ręki, a skłon głowy trudno uznać za najlepszy gest przekazywania sobie nawzajem pokoju i miłości³². Być może praktyka duszpasterska przyniesie nowe rozwiązanie i ono otrzyma aprobatę Konferencji Episkopatu.

Należy odczekać, aż wierni przekażą sobie znak pokoju i dopiero zacząć obrzęd łamania chleba. Dokonuje się go na patenie. Wskazane, by część łamanej hostii rozdzielić niektórym wiernym, bo w ten sposób pod-

²⁷ MROM nr 129.

²⁸ *Obrzędy Mszy świętej*, nr 100.

²⁹ *Przepisy wykonawcze*, nr XI.

³⁰ Tamże.

³¹ Komunikat, nr 3; Zarządzenie, nr 6.

³² Por. „Okazują sobie wzajemnie pokój i miłość”, *Obrzędy Mszy świętej*, nr 100.

kreśli się „moc i wymowę znaku jedności wszystkich w jednym chlebie. Będzie to też znakiem miłości, ponieważ jeden chleb dzieli się między braci” (OWMR nr 283). Małą część kapłan wpuszcza do kielicha wypo-wiadając po cichu słowa *Ciało i Krew Pana naszego Jezusa Chrystusa (...)* osiągnąć życie wieczne³³. Jeśli jakaś cząsteczka przyłgnie do palców, wówczas czyści się je nad pateną, a w razie konieczności nawet obmywa, a partykuły znajdujące się poza pateną należy zebrać na nią (OWMR nr 237). Nie wypada więc zeskrobywać partykuł z palców o czarę kielicha. Trzeba teraz przygotować komunikanty dla wiernych, to znaczy odkryć puszkę o ile była przykryta, lub wyjąć ją z tabernakulum i położyć na ołtarzu. Całemu obrzędowi łamania chleba i „złączenia — *immixtio*” towarzyszy śpiew *Baranku Boży*, a więc tak długo, jak wymaga tego konieczność przygotowania Komunii św. Dopiero po ostatnim wezwaniu *Obdarz nas pokojem* (OWMR nr 56 a) celebrans odmawia jedną z dwu modlitw przed Komunią św. Rubryki nie określają postawy kapłana, podają tylko by złożyć ręce i odmówić modlitwę po cichu. Część ta określona jest jako „prywatne przygotowanie się kapłana”³⁴, trzeba więc uważać na mikrofon i nie przeszkadzać wiernym, którzy w milczeniu przygotowują się do Komunii św. Po odmówieniu modlitwy kapłan przyklęka, bierze i ukazuje Ciało Pańskie — zaprasza wiernych na Ucztę Baranka w sposób prezentowany wyżej. Razem z ludem odmawia *Panie nie jestem godzien*, po czym dodaje po cichu *Ciało Chrystusa niechaj mnie strzeże na życie wieczne* i spożywa z czcią. Dopiero po spożyciu przez kapłana Ciała Pańskiego można rozpocząć śpiew na Komunię, który może trwać przez cały czas rozdzielania³⁵ lub tak długo dopóki jest to wskazane, szczególnie gdy śpiewa się hymn dziękczynny po Komunii św. Jeśli nie wykonuje się żadnego śpiewu, to kapłan przyjmuje Krew Pańską, bez puryfikacji pateny, odmawia antyfonę na Komunię, bierze puszkę lub patenę i udziela wiernym Komunii św. Należy zwrócić uwagę, że puryfikaterz przeznaczony jest do wycierania kielicha a nie ust. Rubryki podają jedynie, że po przyjęciu Krwi Pańskiej „zewnątrzną stroną kielicha wyciera się puryfikaterzem” (OWMR nr 244 a)³⁶

³³ Podkreślają to wszystkie dokumenty. Por.: „mówiąc cicho”, *Obrzędy Mszy świętej*, nr 101; „*Episcopus immittit particulam in calicem, dicens secreto Haec commixtio*”, *Caeremoniale episcoporum*, nr 162.

³⁴ OWMR, nr 56 f; por. „*Oratione ante communionem secreto dicta*”, *Caeremoniale episcoporum*, nr 163.

³⁵ „*Dum Episcopus sumit Corpus Christi, inchoatur cantus ad Communionem*”, *Caeremoniale episcoporum*, nr 163. Jest to pewne uściślenie w stosunku do obowiązującego dotychczas „*Cantus inchoatur cum sacerdos se communicat*”, OWMR nr 56 i.

³⁶ Również, gdy jest mowa o picciu Krwi Pańskiej przez wiernych czytamy: „przyjmujący Komunię trzymają lewą ręką puryfikaterz pod ustami i uważając, by się nie rozlała Najświętsza Krew, wypija trochę z kielicha i odchodzi, a usługujący przy kielichu ociera puryfikaterzem zewnętrzną stroną kielicha”, OWMR nr 244 d.

i to w kontekście udzielania Komunii wiernym pod dwiema postaciami. Nie ma mowy o tym, by celebrans wycierał czarę kielicha kiedy sam celebruje³⁷. Rubryki nie określają sposobu picia z kielicha więc kapłan może to uczynić trzymając w dłoniach czarę kielicha lub prawą ręką chwyta za trzon, lewą zaś kładzie na piersi, względnie też podtrzymuje, jeśli jest taka potrzeba, podstawę kielicha. Po przyjęciu obu konsekrowanych postaci, celebrans bierze naczynie z Najświętszym Sakramentem i idzie komunikować wiernych. Najpierw udziela Komunii św. usługującym i śpiewakom, a później wiernym, którzy tylko dwa razy w ciągu dnia mogą przystąpić do Komunii św.³⁸ Po zakończeniu wraca do ołtarza, chowa *Sanctissimum* do tabernakulum, przykłęka i zamyka. Może teraz dokonać puryfikacji pateny, kielicha i ewentualnie puszek. Najpierw zbiera pozostałe cząstki eucharystyczne³⁹, a samej puryfikacji dokonuje się z boku ołtarza lub przy kredencji (por. OWMR nr 120, 138, 209, 238). Wszystkie naczynia: pateny, puszki puryfikuje się nad kielichem, a później dopiero sam kielich używając do tego wina i wody lub samej tylko wody. Wprawdzie *Wprowadzenie do mszału* podaje, że „patenę wyciera się z zasady puryfikaterzem” to wydaje się, że nie ma żadnego naruszenia prawa, jeśli przy wszystkich naczyniach będzie się stosowało wodę do puryfikacji, a liczba ablucji będzie zależała od potrzeby. Naczynia święte może puryfikować kapłan, diakon lub akolita, zarówno po Komunii św., jak i po zakończeniu Mszy św. (por. OWMR nr 238), ale wówczas raczej przy kredencji. Jeśli puryfikacja była przy ołtarzu ministrant odnosi naczynia na kredencję lub zostawia się je z boku ołtarza (por. OWMR nr 120, 229), a kapłan wraca do miejsca przewodniczenia i gdy usiądzie, zaczyna się śpiew na dziękczynienie lub zachowuje się chwilę milczenia. Po zakończonym śpiewie celebrans wstaje, pozostaje na miejscu lub podchodzi do ołtarza i mając ręce złożone mówi *Módlmy się*, jeśli milczenie było traktowane jako dziękczynienie, natychmiast recytuje modlitwę po

³⁷ Por. „Episcopus, sanguine Domini sumpto, calicem tradit uni e diaconis”, *Caeremoniale episcoporum*, nr 164.

³⁸ Wątpliwość Kodeksu Prawa Kanonicznego została rozwiązana: „Dubium — Utrum, ad normam Can. 917 fidelis qui Sanctissimam Eucharistiam iam recepit, possit eam eadem die suscipere altera tantum vice, an quoties eucharisticam celebrationem participat. R. — Affirmative ad primum; Negative ad secundum”, *Pontificia Commissio Iuris Canonici. Authentica Interpretando responsa ad proposita dubia* (Can 917), *Notitiae* 20 (1984), s. 598.

³⁹ OWMR nr 120, O konieczności szacunku dla świętych Postaci przypomina odpowiedź Kongregacji Doktryny Wiary z dnia 2 maja 1972 r.: „Ze względu na szacunek jaki winniśmy okazać Chrystusowi obecnemu w Eucharystii, należy — po Komunii świętej — nie tylko ze czcią przechowywać albo spożywać pozostałe hostie lub partykuły, które oddzieliły się od hostii i zachowują postać chleba, lecz również co do innych partykuł eucharystycznych należy zachować przepisy dotyczące puryfikowania pateny i kielicha. Zawarte są one we *Wprowadzeniu ogólnym do Mszału Rzymskiego*, nr 120, 137, s. 237 - 239”, *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, t. V, z. 1, s. 174 - 175.

Komunii, jeśli natomiast wykonywano hymn dziękczynny lub psalm, modli się przez chwilę w ciszy i dopiero potem odmawia tekst modlitwy (OWMR nr 122). Wierni odpowiadają *Amen*.

Kapłan może teraz przypomnieć główną myśl liturgii dnia i udziela błogosławieństwa według uprzednio wybranej formuły (OWMR nr 123 - 124). Pozdrowia wiernych jak zwykle, udziela błogosławieństwa i na zakończenie mówi ze złożonymi rękami: *Idźcie ofiara spełniona*. Po odpowiedzi wiernych kapłan podchodzi do ołtarza, całuje go — przy czym ręce może mieć złożone lub oparte na mensie — i oddawszy mu należny szacunek — przyklęka lub kłania się — wraca do zakrystii. Trzeba też zaznaczyć, że obrzęd zakończenia nie przewiduje stosowania *Benedicamus Domino* — *Błogosławmy Panu*, a jedynie opuszczenie całego obrzędu zakończenia jeśli następuje po nim czynność liturgiczna (MROM nr 145). Jest nią na przykład procesja eucharystyczna w Uroczystość Ciała i Krwi Pańskiej lub też rozpoczynająca się adoracja Najświętszego Sakramentu.

Reforma liturgiczna Vaticanum II wniosła zasadnicze zmiany w strukturę sprawowania Najświętszej Ofiary. Kierowały nią racje pastoralne i dlatego też celem zmian zewnętrznych miało być pogłębienie wewnętrznego uczestnictwa i zaangażowania wszystkich w liturgię. Osiągnięcie tego celu zależy w szczególnej mierze od duszpasterzy.

Zewnętrzne sprawowanie liturgii: gesty, postawy, czynności, chociaż pozostaje w granicach indywidualnego wyrazu, nie może jednak być wyrazem zbytniego indywidualizmu celebransów, gdyż postawa przewodniczącego ma kształtować właściwą atmosferę całego zgromadzenia liturgicznego. Stąd znajomość przepisów i umiejętne ich stosowanie okazuje się dużą pomocą pastoralną. Scena z Emaus, kiedy to uczniowie poznali Chrystusa Pana nie tyle przez słowa, ale przez gest: „gdy zajął z nimi miejsce u stołu, wziął chleb, odmówił błogosławieństwo, połamał go i dawał im. Wtedy oczy ich się otwały i poznali Go” (Łk 24, 30-31), jest zobowiązaniem dla każdego kapłana ilekroć staje, by sprawować święte czynności liturgiczne, szczególnie zaś gdy celebrować Najświętszą Ofiarę. „Szafarze — czytamy w *Instrukcji o kulcie tajemnicy eucharystycznej* — winni spełniać nie tylko swe zadania poprawnie, wedle prawideł liturgicznych, lecz tak się zachowywać, by samym zachowaniem budzić wrażliwość na rzeczy święte” (nr 20).

Sommario

LA STRUCTURA DELLA CELEBRAZIONE NELLA LITURGIA DELLA SANTA MESSA

La riforma liturgica del Concilio Vaticano II esige un continuo adattamento ai bisogni pastorali, tenendo sempre presenti i principi racchiusi nell'Institutio Generalis Missali Romani, del Caeremoniale Episcoporum e nei Decreti della Conferenza dell'Episcopato Polacco.

L'autore in questo l'articolo analizza la funzione del celebrante nella liturgia della Santa Messa. Attraverso questo vuole tra l'altro indicare le possibilità di arricchire la liturgia nel quadro delle istruzioni obbligatorie. Nello stesso modo desidera ricordare ai sacerdoti celebranti queste istruzioni. Tutto quello serve allo scopo di formare la clima della assemblea liturgica sotto la guida del sacerdote.